

МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ БОГДАНА ХМЕЛЬНИЦЬКОГО

КАФЕДРА ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Зошит
для практичних занять з
курсу
„ЕТНОПСИХОЛОГІЯ”

Мелітополь, 2014

Зошит для практичних занять з курсу «Етнопсихологія» / Укладачі:
І.С. Третьякова, О.В. Кочкурова. – Мелітополь, 2014. – 60 с.

У зошиті представлені плани практичних занять (інформаційний матеріал) та завдання для вирішення з метою забезпечення ефективного проведення практичних занять з курсу „Етнопсихологія”.

Методичні рекомендації призначені для студентів денної та заочної форми навчання психолого-педагогічної спрямованості вищих навчальних закладів.

Рецензенти:

Т.М. Яблонська – кандидат психологічних наук, старший науковий співробітник лабораторії психології особистості ім. П.Р. Чамати Інституту психології імені Г.С. Костюка НАПН України

Л.Г. Семенча – кандидат психологічних наук, викладач психолого-педагогічних дисциплін Нікопольського педагогічного училища Державного вищого навчального закладу «Криворізький національний університет»

Методичні рекомендації схвалені на засіданні кафедри загальної психології Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Протокол № 6 від 24.01.2014 р.

ОСНОВНІ ПОЛОЖЕННЯ

Одне з важливих завдань освіти в Україні – залучення молоді до вивчення національної культури. На етнізації навчального процесу наголошується в Державній національній програмі „Освіта”, у концепціях мовної, літературної освіти та інших нормативних документах. Вищезазначене потребує вдосконалення фахової підготовки педагогів, психологів. Одним з провідних векторів сучасної вищої освіти є формування етнопсихологічної культури майбутніх спеціалістів. З цією метою розроблено навчально-методичний комплекс з дисципліни „Етнопсихологія”, який присвячений теоретичним, практичним, прикладним питанням. Етнічна психологія – одна з наймолодших і перспективних наук, оскільки вона може внести свій доробок у вирішення існуючих сьогодні міжнаціональних конфліктів і в будівництво такого майбутнього світовлаштування, де прогнозоване багатьма вченими стирання розходжень між соціальними групами буде відбутися з обліком їхніх національно-психологічних особливостей.

Метою запровадження навчальної дисципліни „Етнопсихологія” є передача та розширення знань майбутніх педагогів, психологів з питань національно-психологічних властивостей людини, що уособлює етнічну культуру, спосіб життя, вдачу (ментальність). А також прагнення розкрити соціально-психологічні механізми творення й розвитку нації та історію становлення галузі знань про психологічні ознаки етносу. Розуміння дії етнопсихології як суспільного чинника дає змогу повніше реалізувати ідею побудови демократичної держави на цивілізованих, гуманістичних засадах.

Сучасна підготовка студента характеризується значним збільшенням об'ємів інформації, складності і темпів засвоєння матеріалу. В цих умовах особливого значення набуває пошук нових підходів щодо підвищення ефективності організації практичної роботи студентів-майбутніх фахівців.

У зв'язку з цим в основу зошита для практичних занять покладено принцип єдності змістовного і операційного компонентів навчального курсу з загальної психології, розглядаючи психологію як прикладну науку.

Зошит для практичних занять з дисципліни «Етнопсихологія» створений на допомогу студентам в організації навчальної діяльності під час практичних занять. Матеріал для вивчення надається у вигляді окремих частин, до яких додаються основні завдання: письмове та усне опитування, заповнення таблиць та структурно-логічних схем, проведення та інтерпретація діагностичних методик, вирішення проблемних ситуацій.

Практичне заняття № 1.

Тема: Історія та етапи розвитку етнопсихології.

Мета вивчення: сприяти ефективному розкриттю студентами питань щодо етнопсихологічних уявлень в давнині; створити умови для виявлення знань студентами етнопсихологічних уявлень у середньовічній Європі та в епоху просвітлення; сприяти розкриттю студентами характерних особливостей розвитку зарубіжної етнопсихології в XIX та XX сторіччях; розвивати мислення студентів шляхом навчання їх робити порівняльний аналіз етнопсихологічних уявлень в різні епохи; стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- етнопсихологічні уявлення в давнині, у середньовічній Європі та в епоху просвітлення;
- особливості зародження етнопсихології та виділення в самостійну галузь у XIX сторіччі;
- особливості розвитку зарубіжної етнопсихології в XX сторіччі.

Студенту варто вміти:

- виділяти цікаві погляди античних вчених на розходження між людьми;
- виділити основні етнопсихологічні уявлення в середньовічній Європі та епоху просвітлення;
- аналізувати погляди зарубіжних вчених-психологів (М. Лацаруса, Х.Штейнтала, В. Вундта, Г. Шпета, Г. Лебона, З. Фрейда, Л. Леви-Брюля, К. Леви-Строса, Ф. Боаса, А. Кардинера, Р. Бенедикта, М. Мид);
- виділити основні положення та напрямки досліджень зарубіжних психологічних шкіл в XIX та XX сторіччях.

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский цент „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 49-69
2. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 146-167
3. Шпет Г.Г. Введение в этническую психологию. – СПб., 1996. – 155 с.

Обладнання: структурно-логічні схеми, таблиці, портрети вчених.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____

Відповіді на питання за темою заняття заповнюють у таблицю «Відомі праці вчених з етнопсихології».

2.	
3.	
4.	
5.	

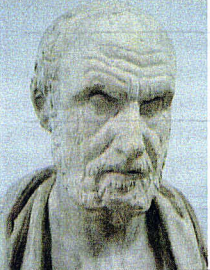

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

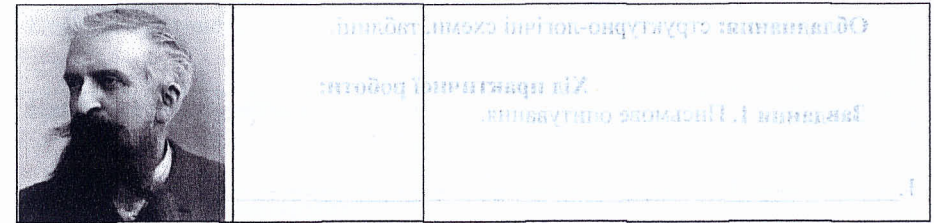
1. Назвіть основні етнопсихологічні уявлення в давнині..
2. Охарактеризуйте етнопсихологічні уявлення в середньовічній Європі.
3. Розкрийте перші спроби зробити народи предметом психологічних спостережень (епоха просвітлення).
4. Розкрийте особливості зарубіжної етнопсихології в XIX сторіччі.
5. Охарактеризуйте розвиток зарубіжної етнопсихології в XX сторіччі.
6. Які основні теорії з'явилися в зарубіжній етнопсихології в XX сторіччі? Охарактеризуйте їх.

Завдання 3. Заповніть таблицю «Відомі праці вчених з етнопсихології».

Вчений	Праця
Теофраст	
Геродот	
Гіппократ	
Костянтин Багрянородний	„Про керування імперією”
К. Гельвеції	
Ш. Монтеск'є	„Етюди про причини, які визначають дух і характер”
Д. Юм	
В. Вундт	
А. Кардинер	
Р. Бенедикт	

Завдання 4. Перед вами портрети відомих вчених. Хто вони та який внесок вони зробили в становлення та розвиток етнопсихології?

Фото	Ім'я	Основні погляди
		
		
	Девид Юм (7.05.1711- 25.08.1776	написав велику роботу „Про національні характери”, в якій у загальній формі виразив свої погляди на національну психологію. Серед джерел, що формують її, він виділяв: соціальні (моральні) фактори, до яких відносив в основному обставини соціально-політичного розвитку суспільства: форми правління, соціальні перевороти, достаток або нестаток населення, положення етнічної спільності, відносини із сусідами тощо.
		

Практичне заняття № 2.

Тема: Предмет, завдання та структура етнопсихології як науки.

Мета вивчення: створити умови для розкриття студентами предмету, об'єкту, основних понять та категорій етнопсихології, привчати студентів до аналітичного і синтезованого підходу до розгляду основних функцій етнічної психології; навчити студентів виділити суб'єкти етнопсихологічних явищ; сприяти розкриттю студентами основних завдання етнопсихології як науки; допомогти студентам дати характеристику основних розділів та галузей етнопсихології; стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- предмет, об'єкт та основні категорії етнопсихології;
- визначення понять „гетеростереотип”, „автостереотип”, „етнізація”, „субетнос” тощо;
- функції етнічної психології та суб'єкти етнопсихологічних явищ;
- завдання етнічної психології як науки;
- основні розділи та галузі етнопсихології.

Студенту варто вміти:

- визначити предмет, об'єкт та основні категорії етнопсихології
- розкрити поняття „гетеростереотип”, „автостереотип”, „етнізація”, „субетнос” тощо;
- виділити основним функції етнічної психології;
- розкривати основні завдання етнічної психології як науки;
- охарактеризувати основні розділи та галузі етнопсихології.

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский цент „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 4-23
2. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С. 36-53
3. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 146-167
4. Шпет Г.Г. Введение в этническую психологию. – СПб., 1996. – 155 с.

Обладнання: структурно-логічні схеми, таблиці.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1.

2.

3.

4.

5.

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкажіть про природу етнопсихологію.
2. Що є предметом та об'єктом етнопсихології?
3. Які основні категорії етнопсихології Вам відомі?
4. Які основні завдання стоять перед сучасною етнопсихологією?
5. Охарактеризуйте основні функції етнопсихології.
6. Виділіть суб'єкти етнопсихологічних явищ.
7. Які основні розділи етнопсихології Ви знаєте?

Завдання 3. Заповніть таблицю «Основні поняття теми».

Поняття	Визначення
Етнічна психологія	
Гетеростереотип	
Автостереотип	

Етнічна свідомість	
Національний характер	
Національний темперамент	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Основні розділи етнопсихології».

Розділи	Характеристика
Загальна етнопсихологія	
Спеціальна етнопсихологія	
Порівняльна етнопсихологія	
Прикладна етнопсихологія	

Практичне заняття № 3.

Тема: Методи вивчення національно-психологічних особливостей людей.

Мета вивчення: перевірити знання студентів про види та особливості етнопсихологічного дослідження; сприяти розкриттю студентами принципів вивчення національної психіки; вчити студентів розрізняти основні та додаткові методами етнопсихологічних досліджень й давати їм характеристику; навчитися перевіряти надійність етнопсихологічних досліджень; створити умови для розкриття студентами знань щодо принципів вивчення національно-психологічних особливостей; формувати практичні навички роботи з конкретними методами і діагностичними методиками: Тест культурно-ціннісних орієнтацій (Тест Л.Г. Почебут); Опитувальник адаптації особистості до нового соціокультурного доквілля (Тест Л.В. Янковського); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- особливості й види етнопсихологічного дослідження;
- принципи вивчення національної психіки;
- основні й додаткові методи етнопсихологічних досліджень;
- принципи вивчення національно-психологічних особливостей;
- методики: Тест культурно-ціннісних орієнтацій (Тест Л.Г. Почебут);

Опитувальник адаптації особистості до нового соціокультурного довкілля (Тест Л.В. Янковського).

Студенту варто вміти:

- розкривати особливості етнопсихологічного дослідження;
- перераховувати основні й додаткові методи етнопсихологічних досліджень
- давати характеристику принципам вивчення національно-психологічних особливостей;
- проводити та робити інтерпретацію методик: Тест культурно-ціннісних орієнтацій (Тест Л.Г. Почебут); Опитувальник адаптації особистості до нового соціокультурного довкілля (Тест Л.В. Янковського);
- використовувати теоретичні та практичні знання теми в життєвих ситуаціях.

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский цент „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 280-298
2. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 340-379
3. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С. 41-46

Обладнання: структурно-логічні схеми, таблиці, текст та бланки методик.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____

3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Перелічіть й охарактеризуйте види етнопсихологічних досліджень.
2. Розкрийте принципи вивчення національної психіки
3. Які основні методи етнопсихологічних досліджень Ви знаєте? Розкрийте особливості їх проведення.
4. Перелічіть додаткові методи етнопсихологічних досліджень.
5. Які види тестів Ви знаєте? Дайте їм характеристику.
6. Дайте визначення надійності етнопсихологічного дослідження.
7. Назвіть принципи порівняння й зіставлення національно-психологічних особливостей людей.

Завдання 3. Заповніть таблицю «Методи етнопсихологічних досліджень».

Назва методи	Характеристика
Спостереження	
Експеримент	
Опитування	
Тестування	
Контент-аналіз	

Метод моделювання	
--------------------------	--

Завдання 4. Проведення діагностичних методик „Тест культурно-ціннісних орієнтацій” (Тест Л.Г. Почебут); „Опитувальник адаптації особистості до нового соціокультурного довкілля” (Тест Л.В. Янковського).

Практичне заняття № 4.

Тема: Психологічний аспект поняття „етнос”.

Мета вивчення: сприяти розкриттю студентами понять „людство”, „раса”, „клас”, „етнос”, „нація”; навчити студентів давати визначення поняття „етносу” з точки зору теорії етногенезу Л.М. Гумільова; розвивати навички вільної орієнтації студентів у основних психологічних ознак етносу; створити умови для виділення студентами основних розбіжності між поняттями „суперетноси” й „субетноси” та навчити давати їм характеристику; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Вимірювання нормативних переваг у групі”; стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- визначення понять „людство”, „раса”, „клас”, „етнос”, „нація”, „суперетнос”, „пасіонарність”, „суперетнос” тощо;
- визначення поняття „етносу” в концепції етногенезу Л.М. Гумільова
- основні психологічні ознаки етносу;
- визначення понять „суперетноси” й „субетноси” та їх характеристику;
- методику „Вимірювання нормативних переваг у групі”.

Студенту варто вміти:

- розкрити поняття „людство”, „раса”, „клас”, „етнос”, „нація”, „суперетнос”, „пасіонарність”, „суперетнос” тощо;
- виділити особливості визначення поняття „етносу” в концепції етногенезу Л.М. Гумільова;
- розкривати основні психологічні ознаки етносу;
- охарактеризувати основні розбіжності між поняттями „суперетноси” й „субетноси”;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Вимірювання нормативних переваг у групі” (Тест О.І. Комісарової).

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский цент „Академия”,

2004. – 320 с. – С. 70-76

2. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С. 18-36

3. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 6-22

4. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. – С. 18-20

Обладнання: структурно-логічні схеми, таблиці, методика.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____

_____

2. _____

3. _____

4. _____

5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Дайте визначення понять: „людство”, „раса”, „етнос” та „нація”.
2. Які етнодиференціючі ознаки етносу Ви засте?
3. Розкрийте визначення поняття етносу в концепції етногенезу Л.М. Гумільова.
4. Дайте визначення поняття „пасіонарність”.
5. Перелічіть та охарактеризуйте психологічні ознаки етносу.
6. Назвіть особливості суперетносів й субетносів.

Завдання 3. Заповніть таблицю «Основні поняття теми».

Поняття	Визначення
Раса	

Клас	
Етнос	
Нація	
Суперетнос	
Субетнос	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Психологічні ознаки етносу».

№	Характеристика
1	Етноси мають загальне біологічне походження, або, у всякому разі, всі його дорослі, свідомі члени думають і вірять, що <i>походять</i> від загальних предків.
2	Етноси мають загальну територію, на якій протікає господарська й культурна діяльність етнічного співтовариства
3	
4	
5	
6	
7	
8	
9	

10	Найважливішою особливістю етнічної групи є те, що її члени мають деякі загальні психологічні особливості.
----	---

Завдання 5. Проведення діагностичної методики „Вимірювання нормативних переваг у групі” (Тест О.І. Комісарової).

Практичне заняття № 5.

**Тема: Поняття „особистість” в етнопсихології.
Маргінальна особистість.**

Мета вивчення: перевірити знання студентами визначення понять „особистість”, „самосвідомість”, „самооцінка”, „самореалізація”, „ідентифікація”, „етнічна самоідентифікація”, „маргінальна людина”, „маргінальний статус” тощо; оцінити вміння студентів давати характеристику особливостям особистісної самосвідомості; створити умови для визначення студентами функції, структури й основних компонентів особистісної самосвідомості; сприяти виділенню студентами етнопсихологічних аспектів самооцінки й самореалізації; навчити студентів визначати маргінальний статус особистості; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Вимірювання локусу контролю” (Тест Є.Ф. Бажана, Є.О. Голікіної, А.М. Еткінда); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- визначення понять „особистість”, „самосвідомість”, „самооцінка”, „самореалізація”, „ідентифікація”, „етнічна самоідентифікація”, „маргінальна людина”, „маргінальний статус” тощо;
- особливості особистісної самосвідомості;
- функції, структура й основні компоненти особистісної самосвідомості;
- етнопсихологічні аспекти самооцінки й самореалізації;
- визначення маргінальної особистості й маргінального статусу;
- методику „Вимірювання локусу контролю”.

Студенту варто вміти:

- розкрити поняття „особистість”, „самосвідомість”, „самооцінка”, „самореалізація”, „ідентифікація”, „етнічна самоідентифікація”, „маргінальна людина”, „маргінальний статус” тощо;
- виділити особливості особистісної самосвідомості;
- охарактеризувати функції особистісної самосвідомості;
- розкривати структуру й основні компоненти особистісної самосвідомості;
- виділяти етнопсихологічні аспекти самооцінки й самореалізації;
- визначати маргінальний статус особистості;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Вимірювання локусу контролю” (Тест Є.Ф. Бажана, Є.О. Голікіної, А.М. Еткінда).

Література:

1. Общая психология /Под ред. А.В.Петровского. - М., Просвещение,1986. - гл.7.- С. 191 - 229.
2. Гамезо М.В., Домашенко И.А. Атлас по психологии.- М., Просвещение,1982.-гл.4.-С.60-82.
3. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С. 108-135, 276-337
4. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 203-209
5. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. – С. 74-86

Обладнання: структурно-логічні схеми, таблиці, методика.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми:

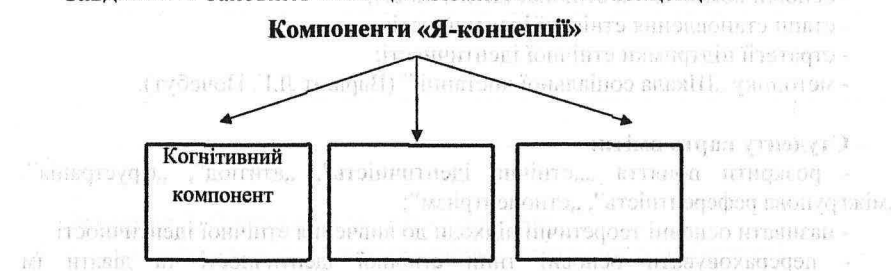
1. Дайте визначення поняття „особистість”.
2. Розкрийте особливості особистісної самосвідомості?
3. Охарактеризуйте функції особистісної самосвідомості.
4. Розкривати структуру й основні компоненти особистісної самосвідомості.
5. Які етнопсихологічні аспекти самооцінки й самореалізації Ви знаєте?
6. Дайте визначення маргінальної особистості та маргінального статусу.

людини.

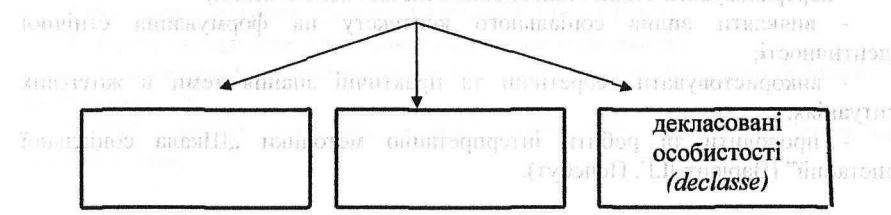
Завдання 3. Заповніть таблицю «Структура особистісної «Я-концепції»».

Образ Я	Характеристика
Фізичний «Я-образ»	це уявлення людини про свою зовнішність і будову тіла: росту, формі, привабливості (красі, звичайності або непривабливості), про окремі фізичні риси
Актуальне Я	
Реальне Я	
Ідеальне Я	
Рольове Я	
Соціальне Я	
Етнічне або расове Я	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Компоненти «Я-концепції»».

Завдання 5. Заповніть таблицю «Підтипи маргінальної людини за Е.В. Стоунквистом».

Завдання 5. Проведення діагностичної методики „Вимірювання локусу контролю” (Тест Є.Ф. Бажана, Є.О. Голикіної, А.М. Еткінда).

Практичне заняття № 6.

Тема: Етнічна ідентичність особистості.

Мета вивчення: сприяти розкриттю студентами сутності поняття „етнічна ідентичність”; навчити студентів давати характеристику основним теоретичними підходами до вивчення етнічної ідентичності; розвивати логічне мислення: вчити студентів робити порівняльний аналіз типів етнічної ідентичності; формувати у студентів навички аналізу на прикладі розгляду когнітивного і афективного компонентів етнічної ідентичності; створити умови для виявлення знань студентами етапів становлення етнічної ідентичності; навчити студентів виявляти вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності; ознайомитися зі стратегіями підтримки етнічної ідентичності; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Шкала соціальної дистанції” (Варіант Л.Г. Почебут); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- визначення понять „етнічна ідентичність”, „атитюд”, „фрустрація”, „міжгрупова референтність”, „етноцентризм”;
- теоретичні підходи до вивчення етнічної ідентичності;
- типи етнічної ідентичності;
- основні компоненти етнічної ідентичності;
- етапи становлення етнічної ідентичності;
- стратегії підтримки етнічної ідентичності;
- методику „Шкала соціальної дистанції” (Варіант Л.Г. Почебут).

Студенту варто вміти:

- розкрити поняття „етнічна ідентичність”, „атитюд”, „фрустрація”, „міжгрупова референтність”, „етноцентризм”;
- називати основні теоретичні підходи до вивчення етнічної ідентичності
- перераховувати основні типи етнічної ідентичності та дівати їм характеристику;
- розкривати основні компоненти етнічної ідентичності;
- перераховувати етапи становлення етнічної ідентичності;
- виявляти вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності;
- використовувати теоретичні та практичні знання теми в життєвих ситуаціях;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Шкала соціальної дистанції” (Варіант Л.Г. Почебут).

Література:

1. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 209-222
2. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. – С.119-130
3. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С.316-322

Обладнання: структурно-логічні схеми, таблиці, методика.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкрийте сутність поняття етнічної ідентичності особистості.
2. Назвіть основні теоретичні підходи до вивчення етнічної ідентичності.
3. Перерахуйте основні типи етнічної ідентичності та дайте їм характеристику.
4. Розкривати основні компоненти етнічної ідентичності.
5. Які етапи становлення етнічної ідентичності Ви знаєте?
6. Охарактеризуйте вплив соціального контексту на формування етнічної ідентичності.
7. Які стратегії підтримки етнічної ідентичності Ви знаєте? Дайте їм характеристику.

Завдання 3. Заповніть таблицю «Типи етнічної ідентичності».

Типи	Характеристика
Етноцентрична ідентичність	
Поліетнічна ідентичність	
Трансетнічна ідентичність	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Етапи становлення етнічної ідентичності за Ж.Піаже».

Етап	Характеристика
В 6-7 років	Дитина здобуває перші - фрагментарні й несистематичні - знання про свою етнічну приналежність. У цьому віці найбільш значимими для неї є сім'я й безпосереднє соціальне оточення, а не країна й етнічна група
В 8-9 років	
В 10-11 років	

Завдання 5. Проведення діагностичної методики „Шкала соціальної дистанції” (Варіант Л.Г. Почебут).

Практичне заняття № 7.

Тема: Сутність і психологія націй.

Мета вивчення: перевірити знання студентів понять „нація”, „патріотизм”, „націоналізм”, „шовінізм”, „фашизм”, „нацизм”, „стереотипизація” тощо; сприяти розкриттю студентами психологічних аспектів визначення поняття нації; створити умови для розкриття студентами знань про психологічну основу нації та зміст психології нації; формувати у студентів вміння аналізувати та синтезувати на прикладі розгляду типології нації за Г. Касьяновим, Г. Грабовичем, Ф. Майнете, Г. Коном та ін.; сприяти розкриттю студентами специфіки міжнаціональних відносин людей; навчити

студентів виділяти психологічні передумови цілісності нації; ознайомитися зі стратегіями підтримки етнічної ідентичності; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Тест емпатії” (Опитувальник І.М. Юсупової); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- визначення понять „нація”, „патріотизм”, „націоналізм”, „шовінізм”, „фашизм”, „нацизм”, „національний характер”, „національний темперамент”, „каузальна атрибуція”, „стереотипизація” тощо;
- психологічні аспекти визначення поняття нації;
- типологію націй та психологічну основу націй та зміст психології нації;
- специфіку міжнаціональних відносин людей;
- психологічні передумови цілісності нації;
- методику „Тест емпатії” (Опитувальник І.М. Юсупової).

Студенту варто вміти:

- розкрити поняття „нація”, „патріотизм”, „націоналізм”, „шовінізм”, „фашизм”, „нацизм”, „національний характер”, „національний темперамент”, „каузальна атрибуція”, „стереотипизація” тощо;
- виділити психологічні аспекти визначення поняття нації;
- розрізнити типи націй;
- охарактеризувати специфіку міжнаціональних відносин людей;
- визначити психологічні передумови цілісності нації;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Тест емпатії” (Опитувальник І.М. Юсупової).

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 76-114
2. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 6-22
3. Мороз О., Саенко Ю. Час інтелекту: сукупний український розум. - Л.: Видавничий дім „Панорама”, 2002. - 96 с. – С. 9-21
4. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. – С. 135-146

Обладнання: структурно-логічні схеми, таблиці, текст методики „Тест емпатії” (Опитувальник І.М. Юсупової).

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____

2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкрийте психологічні аспекти визначення поняття нації.
2. Розкрийте типологію нації за Георгієм Касьяновим, Г. Грабовичем, Ф. Майнете, Г. Коном, Я. Крейчі та В. Велімськи, Сентон-Ватсоном.
3. Дайте характеристику психологічній основі нації.
4. Розкривати зміст психології нації.
5. Охарактеризуйте специфіка міжнародних відносин людей.
6. Які психологічні передумови цілісності нації Ви знаєте?

Завдання 3. Заповніть таблицю «Основні поняття теми».

Поняття	Визначення
Національна свідомість	виражається в складній сукупності соціальних, політичних, економічних, моральних, естетичних, філософських, релігійних і інших поглядів і переконань, що характеризують певний рівень її духовного розвитку
Національна самосвідомість	
Національні інтереси	

Цінності націй	
Національні смаки	
Національна культура	
Національна мова	
Національна самооцінка	
Почуття національної гідності	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Основні поняття теми».

Вид	Характеристика
Національна гордість	
Патріотизм	
Націоналізм	
Фашизм	
Нацизм	

Т.Ліри).

Студенту варто вміти:

- розкрити психологічні особливості характеру, темпераменту та поведінки українців;
- давати характеристику народів ближнього зарубіжжя (росіян та білорусів);
- виділити загальні психологічні особливості латишів, литовців й естонців;
- розкривати психологічні особливості жителів Закавказзя;
- давати психологічну характеристику німця;
- розкривати особливості темпераменту та характеру арабів;
- визначати психологічні особливості особистості китайця;
- давати порівняльну характеристику вищеназваним народам;
- визначати психологічні особливості представників різних етнічних спільнот Мелітопольщини;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Дослідження уявлень людини про себе та інших людей” (Тест Т.Ліри).

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский цент „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 144-217
2. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 67-145
3. Мороз О., Саенко Ю. Час інтелекту: сукупний український розум. - Л.: Видавничий дім „Панорама”, 2002. - 96 с. – С. 23-34

Обладнання: таблиці; текст методики „Дослідження уявлень людини про себе та інших людей” (Тест Т.Ліри); структурно-логічні схеми, фотографії, малюнки.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____

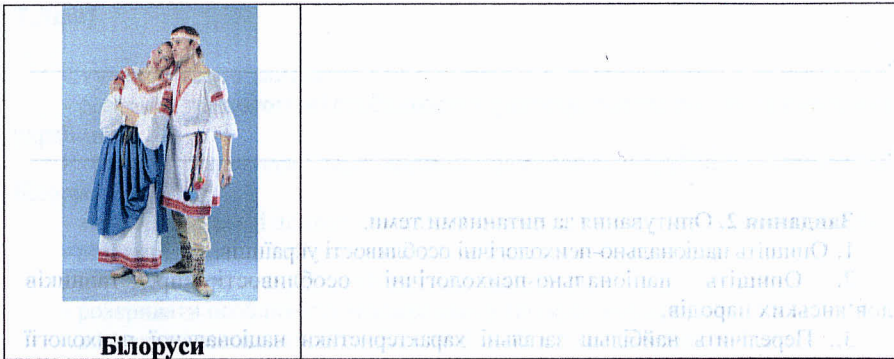
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Опишіть національно-психологічні особливості українців.
2. Опишіть національно-психологічні особливості представників слов'янських народів.
3. Перелічіть найбільш загальні характеристики національної психології народів Прибалтики.
4. Перелічіть національно-психологічні особливості народів Закавказзя.
5. У чому специфіка національної психології німців?
6. Перелічіть найважливіші риси національної психіки арабів.
7. Дайте порівняльну характеристику національно-психологічних особливостей японців і китайців.
8. Які етнічні спільноти, що мешкають на в м. Мелітополі та Мелітопольському районі Ви знаєте? Дайте їм психологічну характеристику.

Завдання 3. Складіть порівняльну схему-таблицю національно-психологічних особливостей слов'янських народів

Нація	Характеристика
 Українці	
 Росіяни	

Білоруси

Завдання 4. Виділіть загальне й особливе в національній психології представників різних народів Прибалтики

Нація	Характеристика
 <p data-bbox="208 981 327 1013">Литовці</p>	
 <p data-bbox="208 1428 327 1460">Латиші</p>	

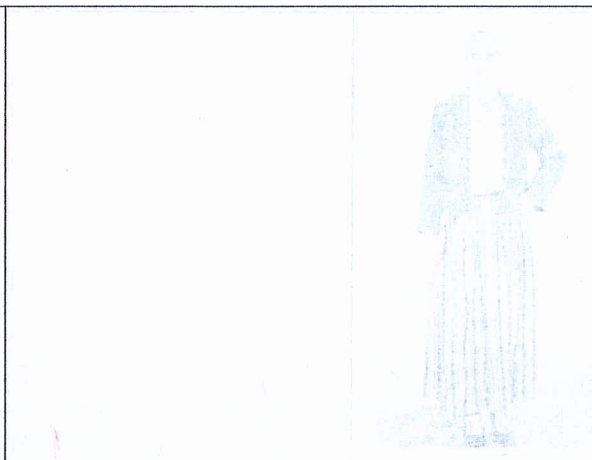
Естонці

Завдання 5. Проаналізуйте фактори й передумови, які послужили основою формування загального й специфічного в національній психології жителів Грузії, Вірменії, Азербайджану

Нація	Характеристика
 <p data-bbox="1272 1069 1447 1101">Жителі Грузії</p>	
 <p data-bbox="1258 1452 1462 1484">Жителі Вірменії</p>	

Жителі Азербайджану

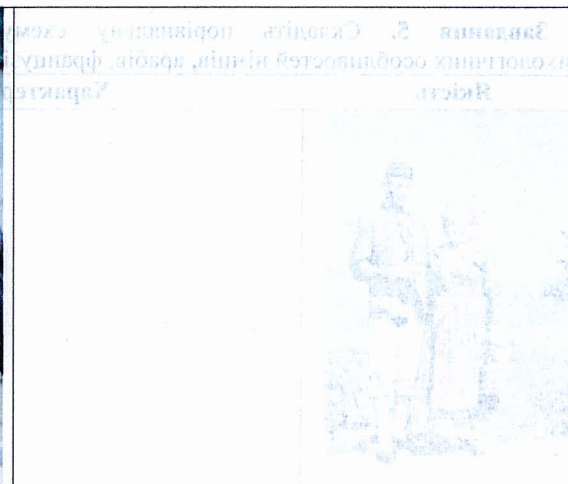

Завдання 5. Складіть порівняльну схему-таблицю національно-психологічних особливостей народів Східної Азії

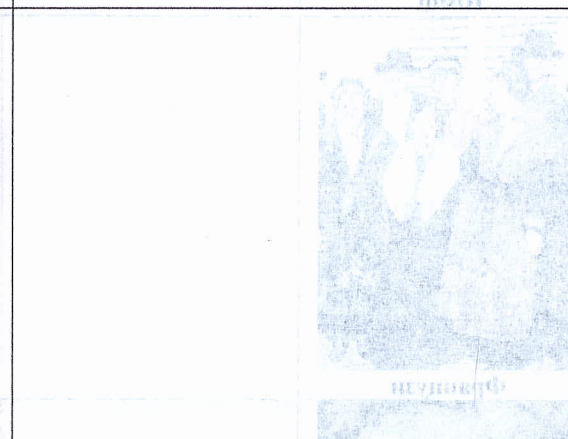
Нація	Характеристика
 <p data-bbox="230 1066 322 1093">Японці</p>	
 <p data-bbox="230 1444 322 1473">Китайці</p>	

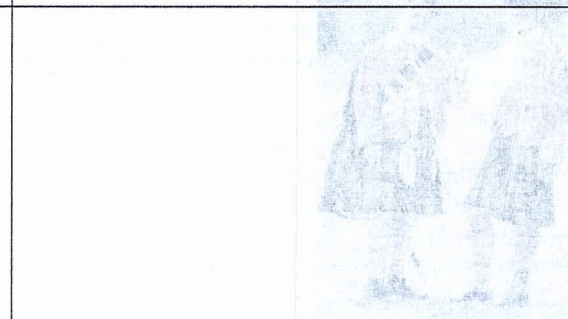
Корейці

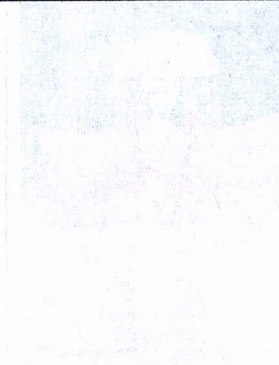

Тайванці

Монголи

Завдання 5. Складіть порівняльну схему-таблицю національно-психологічних особливостей німців, арабів, французів, турків та шотландців

Якість	Характеристика
 <p data-bbox="246 630 324 654">Німці</p>	
 <p data-bbox="224 1013 347 1037">Французи</p>	
 <p data-bbox="224 1444 358 1468">Шотландці</p>	

 <p data-bbox="1321 558 1400 582">Турки</p>	
 <p data-bbox="1243 973 1478 997">Араби (за вибором)</p>	

Завдання 4. Проведення діагностичної методики „Тест емпатії” (Опитувальник І.М. Юсупової).

Практичне заняття № 10.
Тема: Мова як етноформуюча ознака етносу.

Мета вивчення: сприяти розкриттю студентами визначення мови з точки зору психології; навчити студентів давати лінгвістичний опис етносфери; перевірити знання студентами основних мовних сімей та їх груп; навчити студентів визначити зв'язок мови та асиміляції; перевірити вміння студентів давати характеристику етнозахисній ролі мови; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Опитувальник дослідження само відношення особистості” (Тест В.В. Століна); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- визначення мови в психології;
- лінгвістичний опис етносфери;
- основні мовні сім'ї та їхні групи;
- визначення поняття „асиміляція” та роль мови в цьому процесі;
- особливості етнозахисної ролі мови;
- методику „Опитувальник дослідження само відношення особистості”

(Тест В.В. Століна).

Студенту варто вміти:

- давати визначення мови з точки зору психології;
- давати лінгвістичний опис етносфери;
- розрізнати основні мовні сім'ї та їхні групи;
- розкрити поняття „асиміляція” та виявляти роль мови в цьому процесі;
- визначати особливості етнозахисної ролі мови;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Опитувальник дослідження само відношення особистості” (Тест В.В. Століна).

Література:

1. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 61-66
2. Налчаджян А.А. Этногенез и ассимиляция (психологические аспекты). – М.: „Когито-Центр”, 2004. – 216 с. – С. 186-187
3. Налчаджян А.А. Этнопсихологическая самозащита и агрессия. Учебное пособие для вузов. – Ереван: Изд-во „Огебан”, 2000. – 408 с. – С. 84-89

Обладнання: таблиці; текст методики „Опитувальник дослідження само відношення особистості” (Тест В.В. Століна); структурно-логічні схеми.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____

4. _____

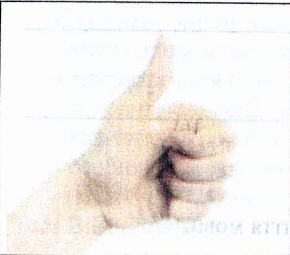
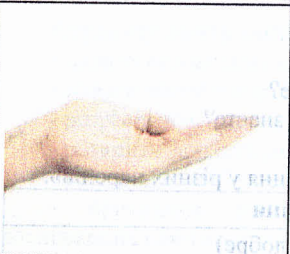
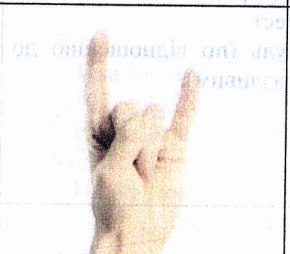
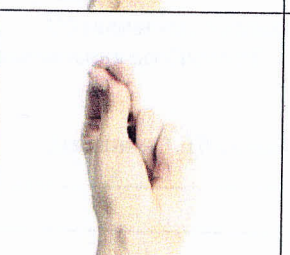
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкрийте психологічні аспекти визначення поняття мови.
2. Дайте лінгвістичний опис етносфери.
3. Дайте визначення поняття „асиміляція”?
4. Визначить роль мови в процесі асиміляції.
5. Які особливості етнозахисної ролі мови Ви знаєте?
7. Які психологічні передумови цілісності нації Ви знаєте?

Завдання 3. Заповніть таблицю «Жести та їх значення у різних народів».

Жести	Значення
	В Росії та США - «ОК» (все добре) В Бразилії - непристойний жест У Франції та Германії - нуль (по відношенню до людини може вважатися образливим). В Японії – означає гроші. В Тунісе - «Я тебе вб'ю». В Сирії - «Йди до дідька».
	
	

Завдання 4. Проведення діагностичної методики „Опитувальник дослідження самовідношення особистості” (Тест В.В. Століна).

Практичне заняття № 11.

Тема: Культура як об’єкт втілення національної психології народів.
Визначення та особливості етнічної культури.

Мета вивчення: створити умови для ефективного розкриття студентами культури як психологічного поняття; перевірити знання студентів про

особливості соціалізації, інкультурації та культурної трансмісії; сприяти розкриттю студентами особливостей етнічної культури як захисного механізму; перевірити вміння студентами визначити зв’язок між етнічною культурою та ціннісною орієнтацією; вчити студентів давати характеристику регулятивній функції культури; розкрити адаптивні рівні культури; ознайомитися з особливостями розподілу етнічної культури; розглянути деякі адаптаційно-деяльнісні моделі; формувати у студентів вміння розкривати особливості центральної культурної теми етносу; створити умови для розкриття студентами знань про особливості взаємовідношення внутрішньоетнічних груп і міжкультурну взаємодію; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Дослідження ціннісних орієнтацій” (Тест М.Рокіча); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- визначення понять „культура”, „етнічна культура”, „суб’єктивна культура”, „психологічна культура”, „психічна культура етносу”, „культуризація”, „культурна дистанція”, „культурний релятивізм”;
- визначення соціалізації, інкультурації, культурної трансмісії;
- особливості регулятивної функції культури;
- основні захисні механізми етнічної культури;
- зв’язок між етнічною культурою та ціннісною орієнтацією;
- адаптивні рівні культури;
- особливості розподілу етнічної культури;
- особливості взаємовідношення внутрішньоетнічних груп;
- наслідки міжетнічних відносин для культури етносів;
- методику „Дослідження ціннісних орієнтацій” (Тест М.Рокіча).

Студенту варто вміти:

- давати визначення понять „культура”, „етнічна культура”, „суб’єктивна культура”, „психологічна культура”, „психічна культура етносу”, „культуризація”, „культурна дистанція”, „культурний релятивізм”;
- розкривати особливості процесу соціалізації, інкультурації, культурної трансмісії;
- визначати регулятивну функцію культури;
- розкривати основні захисні механізми етнічної культури;
- визначати зв’язок між етнічною культурою та ціннісною орієнтацією;
- давати характеристику адаптивним рівням культури;
- розкривати особливості розподілу етнічної культури;
- охарактеризувати взаємовідношення внутрішньоетнічних груп;
- визначати наслідки міжетнічних відносин для культури етносів;
- використовувати теоретичні та практичні знання теми в життєвих ситуаціях;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Дослідження ціннісних орієнтацій” (Тест М.Рокіча).

Література:

1. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. — М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. — 320 с. — С. 20-22, 58-61, 101-103.
2. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. — СПб.: Речь, 2003. — 452 с. — С. 26-34.
3. Крысько В.Г. Социальная психология: Курс лекций / В.Г. Крысько. — 3-е изд. — М.: Омега-Л, 2006. — 352 с; табл., илл.
4. Налчаджян А.А. Этнопсихологическая самозащита и агрессия. Учебное пособие для вузов. — Ереван: Изд-во „Огебан“, 2000. — 408 с. — С. 32-36.

Обладнання: таблиці; текст методики „Дослідження ціннісних орієнтацій” (Тест М.Рокіча); відеофільм „Таємниці слов’янської цивілізації” (DVD диск), телевізор, DVD-програвач.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Дайте визначення культури як психологічному поняттю.
2. Розкрийте поняття соціалізація, інкультурація, культурна трансмісія.
3. Дайте характеристику регулятивній функції культури.
4. Розкрийте етнічну культуру як захисного механізму.
5. Який зв’язок між етнічною культурою й ціннісними орієнтаціями?
6. Охарактеризуйте розподіл етнічної культури й адаптаційно-деяльнісної моделі.
7. Дайте визначення центральної культурної теми етносу.

8. Охарактеризуйте взаємовідношення внутрішньоетнічних груп і міжкультурну взаємодію.

9. Які можуть бути наслідки міжетнічних відносин для культури етносів?

Завдання 3. Заповніть таблицю «Основні поняття теми».

Поняття	Визначення
Психологічна культура	
Інкультурація	
Культуризація	
Культурна трансмісія	
Культурна дистанція	
Культурний релятивізм	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Види культурної трансмісії».

Види	Характеристика
Вертикальна трансмісія	
Горизонтальна трансмісія	
«Непряма» (oblique) трансмісія	

Завдання 5. Проведення діагностичної методики „Діагностичний тест відносин” (Тест Г.У.Кюевої-Солдатової).

Завдання 6. Перегляд фрагменту відеофільму „Таємниці слов’янської цивілізації” та його обговорення.

Практичне заняття № 12.

Тема: Релігія та Церква в етнонаціональному житті.

Мета вивчення: сприяти розкриттю студентами поняття й особливості релігії в психологічній науці; навчити студентів визначати роль релігії в психологічній характеристиці етносів; створити умови для розкриття студентами знання щодо зародження й історії релігії; перевірити вміння студентів розрізняти напрямки та течії релігій; сприяти розкриттю студентами змісту психології віруючих; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Оцінка мотивації схвалення” (Тест-опитувальник С.Марлоу-Крауна); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- поняття й особливості релігії в психологічній науці;
- вплив релігії на психологічну характеристику етносів;
- зародження й історію релігій;
- класифікація релігій;
- приблизний релігійний склад населення Землі;
- зміст психології віруючих;
- методику „Оцінка мотивації схвалення” (Тест-опитувальник С.Марлоу-Крауна).

Студенту варто вміти:

- розкрити поняття й особливості релігії в психологічній науці;
- визначити роль релігії в психологічній характеристиці етносів;
- розрізняти напрямки та течії релігій;
- називати приблизний релігійний склад населення Землі;
- розкрити зміст психології віруючих;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Оцінка мотивації схвалення” (Тест-опитувальник С.Марлоу-Крауна).

Література:

1. Крысько В.Г. Социальная психология: Курс лекций / В.Г. Крысько. – М.: Омега-Л, 2006. – 352 с; табл., илл. – С. 307-324
2. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С. 58-66
3. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 48-61
4. Кин Майкл. Религии мира. – Харьков: Книжный Клуб, 2003. – 240 с.

Обладнання: таблиці; текст методики „Оцінка мотивації схвалення” (Тест-опитувальник С.Марлоу-Крауна); відеофільм „У центрі Ватикану” (DVD диск), телевізор, DVD-програвач.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
- _____
- _____
2. _____
- _____
- _____
3. _____
- _____
- _____
4. _____
- _____
- _____
5. _____
- _____
- _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

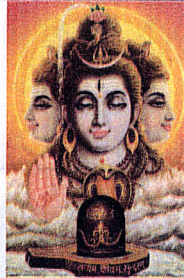

1. Розкрийте поняття й особливості релігії в психологічній науці.
2. Визначить роль релігії в психологічній характеристиці етносів.
3. Які особливості зародження й історії релігії Ви знаєте?
4. Які релігії Ви знаєте? Розкрийте їх особливості.
5. Назвіть приблизний релігійний склад населення Землі.
6. Розкрийте зміст психології віруючих.
7. Які особливості релігійно-психологічного комплексу віруючих Ви знаєте?

Завдання 3. Заповніть таблицю «Релігії світу».

Назва	Характеристика
 Християнство	
 Іудаїзм	

	
Буддизм	
	
Синтоїзм	
	
Сикхізм	
	
Конфуціанство	
	
Індуїзм	
	
Даосизм	
	
Зороастризм	
	
Іслам	
	
Джайнізм	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Божества в Індуїзмі».

Назва	Характеристика
 Брахма	
 Вішну	
 Шива	
 Айяппа	

 <p>Ганеша</p>	
 <p>Дурга</p>	
 <p>Калі</p>	
 <p>Кама</p>	
 <p>Лакшмі</p>	

 <p>Парваті</p>	
 <p>Сарасваті</p>	
 <p>Сканда</p>	
 <p>Хануман</p>	

Завдання 5. Проведення діагностичної методики „Оцінка мотивації схвалення” (Тест-опитувальник С.Марлоу-Крауна).

Завдання 6. Перегляд фрагменту відеофільму „У центрі Ватикану” та його обговорення.

Практичне заняття № 13.

Тема: Сім'я та шлюбно-родинні стосунки в етнічних культурах.

Мета вивчення: перевірити знання студентів про сутність, структуру й основні функції сім'ї; оцінити вміння студентів визначати вплив національних особливостей на стосунки в сім'ї; перевірити вміння студентів давати характеристику основним типам сім'ї; створити умови для розкриття студентами знань етнопсихологічну специфіку та етапи формування сімейних відносин; формувати у студентів вміння визначати етнопсихологічні особливості конфліктів у сімейних відносинах; привчити студентів до здійснення аналізу на прикладі основних видів соціальних ролей; перевірити знання студентів про особливості психологічної допомоги та діагностики в сімейних відносинах; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Кольоровий тест відносин” (Тест А.М. Лутошкіна); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- сутність, структуру й функції сім'ї;
- вплив національних особливостей на стосунки в сім'ї;
- основні типи сім'ї;
- етнопсихологічну специфіку та етапи формування сімейних відносин;
- етнопсихологічні особливості конфліктів у сімейних відносинах;
- особливості психологічної допомоги та діагностики в сімейних відносинах;
- методику „Кольоровий тест відносин” (Тест А.М. Лутошкіна).

Студенту варто вміти:

- розкрити сутність, структуру й основні функції сім'ї;
- визначити вплив національних особливостей на стосунки в сім'ї;
- розрізняти основні типи сім'ї;
- визначити етнопсихологічну специфіку та етапи формування сімейних відносин;
- розкривати етнопсихологічні особливості конфліктів у сімейних відносинах;
- надавати психологічну допомогу та проводити діагностику в сімейних відносинах;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Кольоровий тест відносин” (Тест А.М. Лутошкіна).

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 234-245
2. Налчаджян А.А. Этногенез и ассимиляция (психологические аспекты). –

М.: „Когито-Центр”, 2004. – 216 с. – С. 20-21

3. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с.

4. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с.

Обладнання: таблиці; текст методики „Кольоровий тест відносин” (Тест А.М. Лутошкіна); структурно-логічні схеми; відеофільм „У фокусі сім'ї” (DVD диск), телевізор, DVD-програвач.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкрийте сутність, структуру й основні функції сім'ї.
2. Визначте вплив національних особливостей на сімейні стосунки.
3. Дайте характеристику етнопсихологічній специфіки та етапам формування сімейних відносин.
4. Які етнопсихологічні особливості конфліктів у сімейних відносинах Ви знаєте?
5. Розкрийте основні принципи психодіагностики сімейних відносин представників різних націй та народів.
6. Що таке психологічна допомога представникам моно- і різноетнічних сімей?
7. Які основні завдання психоконсультації Ви знаєте.

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский центр „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 218-233
2. Налчаджян А.А. Этнопсихологическая самозащита и агрессия. Учебное пособие для вузов. – Ереван: Изд-во „Огебан”, 2000. – 408 с. – С. 5-53
3. Платонов Ю.П. Основы этнической психологии. Учеб. пособие. – СПб.: Речь, 2003. – 452 с. – С. 290-339
4. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. – С. 146-159

Обладнання: таблиці; текст методики „Вивчення особистісної схильності до конфліктної поведінки” (Тест К.Томаса адаптований Н.В. Гришиной); структурно-логічні схеми; фрагмент телепрограми „Дорослі ігри – тема „Конфліктологія” (DVD диск), телевізор, DVD-програвач.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкрийте сутність етнічних конфліктів.
2. Визначте передумови виникнення етнічних конфліктів.
3. Дайте характеристику основним видам етнічних та типам міжетнічних конфліктів.
4. Розкрийте зміст етнічних конфліктів
5. Визначить специфіку регулювання та вирішення етнічних конфліктів.

6. Розкрийте особливості врегулювання міжнародних конфліктів.

7. Які основні завдання психоконсультування Ви знаєте.

Завдання 3. Заповніть таблицю «Передумови виникнення етнічних конфліктів».

Передумови	Характеристика
Соціально-економічні	
Політичні	
Культурно-мовні	
Етнодемографічні	
Екологічні	
Етнотериторіальні	
Історичні	
Конфесіональні	
Культурні	
Психологічні	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Види етнічних конфліктів».

Види	Характеристика
Міжетнічний конфлікт	
Міжнаціональний конфлікт	
Міжнародний конфлікт	
Етнокультурний конфлікт	

Завдання 5. Заповніть таблицю «Врегулювання міжнародних конфліктів».

Форми	Характеристика
Превентивна дипломатія	
Миротворчість	
Добрі послуги	
Підтримка миру	
Зміцнення миру	
Світовлаштування в постконфліктний період	

Завдання 5. Проведення діагностичних методики: „Вивчення особистісної схильності до конфліктної поведінки” (Тест К.Томаса адаптований Н.В. Гришиной).

Практичне заняття № 15.

Тема: Етнозахисні механізми та процеси. Агресивний етнозахист.

Мета вивчення: перевірити знання студентів загальної характеристики й основних рівнів етнічного самозахисту; розглянути етнічну картину світу та традиції як етнозахисні механізми; навчити студентів визначати місце

атрибуції в процесах етнічного самозахисту; формувати у студентів вміння проаналізувати зв'язок між захисними механізмами та етнічною символізацією; перевірити вміння студентів давати характеристику особливостям номадизму як етнозахисного механізму; створити умови для розкриття студентами знань особливостей основних різновидів номадизму; формувати у студентів вміння визначати особливості та розбіжностями міжетнічної та внутрішньоетнічної агресії; сприяти розкриттю студентами знань про об'єкти та різновиди міжетнічної агресії; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою „Тест агресивності” (Опитувальник Л.Г. Почебут); стимулювати студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- визначення понять „психологічний захист”, „етнозахист”, „імбриндінг”, „фрустрація”, „стрес”, „атрибуція”, „ідентифікація”, „номадизм”, „агресія”, „сублімація” тощо;
- загальну характеристику й основні рівні етнічного самозахисту;
- особливості етнічної картини світу та традицій як етнозахисних механізмів;
- місце атрибуції в процесах етнічного самозахисту
- особливості номадизму як етнозахисного механізму;
- різновидами номадизму;
- особливості та розбіжності міжетнічної та внутрішньоетнічної агресії;
- об'єкти та різновиди міжетнічної агресії;
- методику: „Тест агресивності” (Опитувальник Л.Г. Почебут).

Студенту варто вміти:

- давати визначення понять „психологічний захист”, „етнозахист”, „імбриндінг”, „фрустрація”, „стрес”, „атрибуція”, „ідентифікація”, „номадизм”, „агресія”, „сублімація” тощо;
- розкривати загальну характеристику й основні рівні етнічного самозахисту;
- визначати особливості етнічної картини світу та традицій як етнозахисних механізмів;
- визначити місце атрибуції в процесах етнічного самозахисту;
- проаналізувати зв'язок між захисними механізмами та етнічною символізацією;
- давати характеристику номадизму як етнозахисному механізму;
- називати основні різновиди номадизму;
- визначити особливості та розбіжності міжетнічної та внутрішньоетнічної агресії;
- визначити об'єкти міжетнічної агресії;
- охарактеризувати основні види міжетнічної агресії;
- проводити та робити інтерпретацію методики: „Тест агресивності”;
- використовувати теоретичні та практичні знання теми в життєвих ситуаціях.

Література:

1. Налчаджян А.А. Этногенез и ассимиляция (психологические аспекты). – М.: „Когито-Центр”, 2004. – 216 с. – С. 111-123, 176-182
2. Налчаджян А.А. Этнопсихологическая самозащита и агрессия. Учебное пособие для вузов. – Ереван: Изд-во „Огебан”, 2000. – 408 с. – С. 76-172, 219-266
3. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С. 224-229, 270-273

Обладнання: таблиці; текст методики „Тест агресивності” (Опитувальник Л.Г. Почебут); структурно-логічні схеми; відеофільм „Великі диктатори” (DVD диск), телевізор, DVD-програвач.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування.

1. _____
2. _____
3. _____
4. _____
5. _____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкрийте загальну характеристику й основні рівні етнічного самозахисту.
2. Визначте зв'язок між етнічна картина світу та етнозахистом, традиціями та етнозахистом.
3. Дайте характеристику атрибуції та визначить її місце в процесах етнічного самозахисту.
4. Який зв'язок між захисними механізмами та етнічною символізацією?

5. Розкрийте **номадизм** як етнозахисний механізм. Які різновиди **номадизму** Ви знаєте?

6. Які особливості міжетнічної та внутрішньоетнічної агресія Ви знаєте?

Завдання 3. Заповніть таблицю «Рівні етнозахисту».

Рівні	Характеристика
Глобальний етнічний самозахист	
Специфічний етнічний самозахист	

Завдання 4. Заповніть таблицю «Різновиди номадизму».

Різновиди	Характеристика
Добровільний номадизм	
Змушений номадизм	

Завдання 5. Проведення діагностичної методики „Тест агресивності” (Опитувальник Л.Г. Почебут).

Завдання 6. Перегляд фрагменту відеофільму „Великі диктатори” та його обговорення.

Практичне заняття № 16.

Тема: Врахування національно-психологічних особливостей в виховній роботі в багатонаціональному колективі.

Мета вивчення: сприяти розкриттю студентами особливостей багатонаціонального колективу як об'єкту виховного впливу; ознайомитися з національно-психологічною детермінацією ефективності виховної роботи в колективі; перевірити вміння студентів давати характеристику особливостям організації й здійснення виховної роботи з урахуванням національно-психологічних особливостей людей; навчити студентів визначати особливості системи виховних заходів з урахуванням національно-психологічних особливостей людей; навчити студентів прогнозувати поведінку людей різних національностей з урахуванням їхніх національно-психологічних особливостей; формувати практичні навички роботи з діагностичною методикою: „Дослідження соціометричного статусу” (Діагностика міжособистісних відносин на основі тесту суб'єктивних переваг Д. Морено); стимулювати

студентів до навчання, праці, толерантного життя та спілкування з іншими людьми, прагнення бути щасливими.

Студенту варто знати:

- особливості багатонаціонального колективу як об'єкту виховного впливу;
- національно-психологічні особливості виховної роботи в колективі;
- особливості організації виховної роботи з урахуванням національно-психологічних особливостей людей;
- особливості здійснення виховної роботи в багатонаціональному колективі;
- систему виховних заходів з врахуванням національно-психологічних особливостей людей;
- методику „Дослідження соціометричного статусу”.

Студенту варто вміти:

- розкрити особливості багатонаціонального колективу як об'єкту виховного впливу;
- визначити національно-психологічні особливості виховної роботи в колективі;
- розкривати особливості організації виховної роботи з урахуванням національно-психологічних особливостей людей;
- здійснювати виховну роботу в багатонаціональному колективі;
- визначати систему виховних заходів з врахуванням національно-психологічних особливостей людей;
- прогнозувати поведінку людей різних національностей з урахуванням їхніх національно-психологічних особливостей;
- проводити та робити інтерпретацію методики „Дослідження соціометричного статусу”.

Література:

1. Крысько В.Г. Этническая психология: Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – 2-е изд., стереотип. – М.: Издательский цент „Академия”, 2004. – 320 с. – С. 246-258
2. Налчаджян А.А. Этнопсихология. 2-е изд. – СПб.: Питер, 2004. – 381 с.: ил. – С.54-58
3. Стефаненко Т. Г. Этнопсихология. – М.: Институт психологии РАН, «Академический проект», 1999. – 320 с. – С. 115-124

Обладнання: таблиці; текст методики „Дослідження соціометричного статусу” (Діагностика міжособистісних відносин на основі тесту суб'єктивних переваг Д. Морено); структурно-логічні схеми.

Хід практичної роботи:

Завдання 1. Письмове опитування. **1.** „Дослідження соціометричного статусу” (Діагностика міжособистісних відносин на основі тесту суб'єктивних переваг Д. Морено).

2. _____

_____

_____

3. _____

_____

_____

4. _____

_____

_____

5. _____

_____

_____

Завдання 2. Опитування за питаннями теми.

1. Розкрийте особливості багатонаціонального колективу як об'єкту виховного впливу.
2. Визначте національно-психологічні особливості виховної роботи в колективі.
3. Охарактеризуйте особливості організації виховної роботи з урахуванням національно-психологічних особливостей людей.
4. Визначить систему виховних заходів з врахуванням національно-психологічних особливостей людей?
5. Зробіть прогноз поведінки людей різних національностей з урахуванням їхніх національно-психологічних особливостей в шкільному класі.

Завдання 3. Складіть таблицю (схему) своєрідності національно-психологічних особливостей своєї етнічної спільності й необхідних напрямків їхнього обліку у виховній роботі.

Психологічні особливості	Напрямки роботи

Зміст

1. Основні положення	1
2. МОДУЛЬ 1	2
Практичне заняття №1. Історія та етапи розвитку етнопсихології	2
Практичне заняття №2. Предмет, завдання та структура етнопсихології як науки	5
Практичне заняття №3. Методи вивчення національно-психологічних особливостей людей	7
Практичне заняття №4. Психологічний аспект поняття „етнос”	10
Практичне заняття №5. Поняття „особистість” в етнопсихології. Маргінальна особистість	13
Практичне заняття №6. Етнічна ідентичність особистості	16
Практичне заняття №7. Сутність і психологія націй	18
Практичне заняття №8. Особливості етнічної поведінки та етнічні стереотипи	22
3. МОДУЛЬ 2	25
Практичне заняття №9. Національно-психологічні особливості представників різних народів світу	25
Практичне заняття №10. Мова як етноформуюча ознака етносу	33
Практичне заняття №11. Культура як об’єкт втілення національної психології народів. Визначення та особливості етнічної культури	36
Практичне заняття №12. Релігія та Церква в етнопсихологічному житті	40
Практичне заняття №13. Сім’я та шлюбно-родинні стосунки в етнічних культурах	46
Практичне заняття №14. Етнічні конфлікти – причини виникнення та засоби урегулювання	49
Практичне заняття №15. Етнозахисні механізми та процеси. Агресивний етнозахист	52
Практичне заняття №16. Врахування національно-психологічних особливостей в виховній роботі в багатонаціональному колективі	55
4. Рекомендована література	59